

IN MEMORIAM LARS JOHANSON (1936–2025)¹

Lars Johanson 1936-ban született a svédországi Köpingben. Egyetemi tanulmányait Uppsalában végezte, ahol germanisztikát, skandináv nyelvészetet, szanszkritot, majd turkológiát tanult. Ugyanitt már turkológiából doktorált, disszertációját a török mondattan köréből írta, majd a török nyelv aspektusaival foglalkozó monográfiájával habilitált. 1981-ben a mainzi egyetem hívta meg tanszékvezető egyetemi tanárnak. Bár számos jelentős tudományos intézményben és egyetemen töltött be vezető pozíciókat, többek között Németországban, Svédországban, Törökországban, Japánban és Svájcban, nyugdíjazásáig a mainzi egyetem professzora maradt.

Johanssonnak köszönhetjük a nyelvészeti turkológia megújítását. Míg elődei vagy a török nyelvek szinkrón szerkezetének leírását, vagy azok történeti kutatását helyezték előtérbe, addig Johanson a nyelvszerkezetben történetiséget, a nyelvtörténetben szerkezetet látott. Jelentősen hozzájárult nyelvelméleti kérdések tisztázásához is, amelyek közül csak egyet emelek ki. A nyelvi kölcsönzés jelenségét vizsgálva rámutatott, hogy ez a metafora téves, a kölcsönzött dolog ugyanis nem marad a kölcsönzőnél, ugyanakkor az egyik nyelvből a másik nyelvbe átvett szó az átadóban, vagyis a kölcsönzőben is megmarad. Ezért bevezette a „másolás” fogalmát. Azonban a nyelv nem egyszerűen egy szót másol, hanem a nyelvi jelenséget létrehozó kódot másolja. A „kódmásolás” elmélete új perspektívákat nyitott nemcsak a turkológiában, hanem az egyetemes nyelvészetben, valamint a kultúratudományokban is.

Johanson professzor sokat segített a magyar turkológiának. Egy nehéz időszakban több szemeszteren keresztül tanított a Szegedi Tudományegyetem Altajisztikai Tanszékén. Később az egyetem díszdoktora lett.

Számos magyar turkológus konzulense, tanácsadója volt. Kitűnő baráti kapcsolatokat ápolt magyar kollégáival, akikkel szívesen ment el szakmai és baráti beszélgetésre egy-egy magyar étterembe, különösen miután világossá vált számára, hogy *étterem* szavunk egy finnugor és egy török szó összetétele, *bor* szavunk pedig természetesen török eredetű.

Nehéz szívvel búcsúzunk a 89 éves korában elhunyt Lars Johanson professzortól, és mélyen együttérzünk feleségével, Csató Évával, az MTA külső tagjával, valamint Lars gyászoló családjával, barátaival, tanítványaival. Emlékét a magyar turkológia őrizni és mindig tisztelni fogja.

¹ Elhangzott a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának 2025. december 8-án tartott ülésén.

Szemelvények Lars Johanson bibliográfiájából

Monográfiák

- Lingua turcica agemica. The Gospels of Matthew and John in Middle Azeri from 17th Century Isfahan.* (Turcologica, 128.) Wiesbaden, 2025. (Csató Évával közösen)
- Om min penna ägde kraften... En blick tillbaka på turkisk litteratur och kultur* [Ha tolamnak ereje lenne... Visszapillantás a török irodalomra és kultúrára]. Stockholm, 2024.
- Code Copying. The Strength of Languages in Take-over and Carry-over Roles.* (Brill's Studies in Language, Cognition and Culture, 38.) Leiden–Boston, 2023.
- Aspect in the Languages of Europe.* Ankara, 2023.
- The Turkic Languages.* (Routledge Family Series) London–New York, 2022². (Csató Évával közösen szerkesztett kötet)
- Turkic.* (Cambridge Language Surveys) Cambridge, 2021.
- Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler* [Strukturális faktorok a török nyelvi viszonyokban]. Çev. Demir, Nurettin. Ankara, 2008.
- Structural Factors in Turkic Language Contacts.* With an introduction by Comrie, Bernard. London, 2002.
- Discoveries on the Turkic Linguistic Map.* (Swedish Research Institute in Istanbul. Publications, 5.) Stockholm, 2001.
- The Turkic Languages.* London, 1998. (Csató Évával közösen szerkesztett kötet)
- Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten.* (Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der J. W. Goethe-Universität Frankfurt am Main, 29:5.) Stuttgart, 1992.
- Linguistische Beiträge zur Gesamtturkologie.* (Bibliotheca Orientalis Hungarica, 37.) Budapest, 1991.
- Altürkisch als „dissimilierende Sprache“.* (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz, Geistes- und sozialwissenschaftliche Klasse, 1979:3.) Wiesbaden, 1979.
- Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems.* (Studia Turcica Upsaliensia, 1.) Uppsala, 1979.

Ünnepi kötetek Lars Johanson tiszteletére

- Turkologie in Mainz / Turcology in Mainz.* Ed. by Boeschoten, Hendrik–Rentzsch, Julian. (Turcologica, 82.) Wiesbaden, 2010.
- Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson.* Ed. by Demir, Nurettin–Turan, Fikret. Ankara, 2002.
- Symbolae Turcologicae. Studies in Honour of Lars Johanson on his Sixtieth Birthday, 8 March 1996.* Ed. by Berta, Árpád–Brendemoen, Bernt–Schönig, Claus. (Swedish Research Institute in Istanbul. Transactions, 6.) Stockholm, 1996.

Róna-Tas András